

2.2 Vilken förståelse av ”fästet” finns i texterna?

Jag går vidare till nästa beröringspunkt mellan skapelseberättelsen och Enuma Elish. Det är vad som beskrivs den andra dagen då fästet skapas.

Jag inleder med att presentera min översättning. Jag använder ”fäste” som översättning av *rāqîa*¹ eftersom jag anser att den översättningen inte slår fast hur man ska förstå *rāqîa*. Därefter går jag över till att utforska fästets beskaffenhet, alltså vad som kan sägas om dess material och konsistens. Det gör jag därför att en del forskare hävdar att fästet är hårt, bastant eller metalliskt medan andra avvisar detta. Likaså finns bland forskare olika åsikter om huruvida det ansågs finnas fönster¹ i fästet genom vilka regnet kom ner. För att få svar på dessa frågor måste jag analysera vad som sägs i GT som helhet såväl om fästets beskaffenhet som eventuella fönster i detta. Jag gör även en analys av vad GT säger om regnets ursprung.

Därefter fokuserar jag på Enuma Elish. Jag presenterar hur det som motsvarar fästet skapas i Enuma Elish och likaså vad som sägs om regnets ursprung. Därefter noterar jag vad som är gemensamt och vad som skiljer texterna åt. Sist presenterar jag hur jorden bereds i Enuma Elish eftersom materialet är detsamma som används för fästet. Jag jämför även med skapelseberättelsen.

2.2.1 Översättning av dag två i skapelseberättelsen

וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים
יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מְבָדִיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם:

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ
וַיְבָדֵל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִמַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ
וַיְהִי כֵן:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמַיִם
וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי:

Och Gud sade:

”Låt det bli ett fäste bland² vattnen och låt det bli en åtskiljare mellan vatten och vatten”.

Och Gud gjorde fästet. Ja, han orsakade åtskillnad mellan vattnen som är under fästet och mellan vattnen ovanför fästet. Ja, så blev det.

¹ Jag använder i regel begreppet ”fönster”, men ”öppningar” eller ”slussar” kunde lika väl användas.

² ”Bland” är den vanligaste betydelsen av בְּתוֹךְ. ”I” är en annan vanlig betydelse. Se t.ex. 1 Mos 3:8; 9:21; 18:24; 23:10; 37:7; 40:20; 42:5; 2 Mos 2:5; 9:24; 11:4; 14:16, 22, 27, 29; 15:19; 24:18; 29:45; 39:3, 25; 3 Mos 22:32; 24:10; 25:33; 4 Mos 1:49; 2:33; 5:21; 9:7; 17:21; 18:20, 24; 26:62; 27:3–4, 7; 33:8; 35:35; 5 Mos 11:3; 19:2; 32:51.

Och Gud kallade fästet himmel.

Och det blev afton och det blev morgon – en andra dag.³

2.2.2 Vilken beskaffenhet har fästet?

Jag kommer först att analysera betydelsen av *rāqîa'* men sedan även det namn som fästet ges: himmel. Därefter drar jag min slutsats gällande vilken uppfattning om fästet som har understöd i GT. Är det ett robust valv, en tunn utsträckning eller något helt annat? Jag undersöker också huruvida man kan fastställa dess material.

Roten *רקע* förekommer i Qal, Piel, Pual och Hifil. Med avseende på det här arbetet är användningen i Piel mest intressant. I Piel innebär roten *רקע* att platta ut, göra tunt eller breda ut tunt. Något fås att expandera. Det kan handla om att hamra ut eller annars tunt övertäcka en staty med guld som i 4 Mos 16:39:⁴

וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת מִחְתָּתוֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשָּׂרָפִים וַיִּרְקְעוּם צָפוּי לַמִּזְבֵּחַ:

Prästen Elasar tog kopparfyrfaten som hade burits fram av dem som förbrändes, och de hamrades ut för att täcka altaret.

I 2 Mos 39:3 hamras guldets ut i så tunna skivor att det kan skäras och användas som trådar:

וַיִּרְקְעוּ אֶת-פָּתִי הַזֶּהָב וַקְצִץ פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת בָּתוֹךְ הַתְּלִלָה וּבָתוֹךְ הָאֲרָגָמָן וּבָתוֹךְ תוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבָתוֹךְ הַשָּׁשׁ מְעֻשָּׂה חֹשֶׁב:

Man hamrade ut guldets till tunna plåtar och skar dessa i trådar så att de kunde vävas in med det violetta, purpurröda och karmosinröda garnet och det fina lingarnet till en konstvävnad.

Man bör observera att varken verktyget, hammare, eller det material som används är en del av betydelsen i roten *רקע*. Betydelsen "hamra" finns inte i *רקע*.⁵ Man kunde även översätta: "De tunnade ut guldplåtarna." Men hur tunnar man ut guld? Jo, genom att hamra ut det. Det är expansion som är i fokus.⁶

Vill författaren specifikt förmedla att man smider med hammare så är det andra uttryck som används, t.ex. i Jes 44:12.

חָרַשׁ בְּרִזְלֵ מַעֲצָד וּפָעַל בְּפָתָם וּבַמִּקְבֹּת יִצְרֶהוּ וַיַּפְעֵלְהוּ בְּנֹרֶעַ כָּחוֹ

³ En andra dag – ingen bestämd artikel.

⁴ I Pual förekommer roten en gång i Jer 10:9 med samma betydelse, alltså uthamrad tunn metall som används för att bekläda avgudastatyer.

⁵ I Qal finns dock en betydelse av att stampa/banka i två parallella fall i Hes 6:11 respektive 25:6. Då kopplas roten ihop med fötterna.

⁶ Sarna 1989, 8.

Smeden arbetar fram sitt verk vid härden, med hammare formar han det och bearbetar det med starka armar.

När roten רָקַע används i Piel görs alltså något tunt, ofta genom att sträckas eller plattas ut. Roten kan också betyda breda ut eller övertäcka.

Fästet benämns ”himmel” i slutet av den andra dagen. Begreppen är dock inte synonyma. För att förstå vad som avses med fäste måste även betydelsen av himmel klarläggas.

Det finns åtminstone fyra sätt som begreppet himmel används:

1. Himlen är platsen för stjärnorna, som när Abraham ser upp mot himlen.⁷
2. Himlen är där fåglarna flyger.⁸
3. Himlen är där molnen seglar, vindarna blåser och vinden far.⁹
4. Himlen är platsen där Gud bor.¹⁰

Fästet är en hyponym till himmel och den del de har gemensamt är endast punkt 1. Den fjärde dagen används alltid det kombinerade uttrycket בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם, vilket man kunde översätta med ”himlens utsträckthet”.¹¹

Hur beskrivs denna himmel när den har betydelsen som rāqîa‘. Det verb som ofta återkommer i samband med himmel är נָטָה, som har betydelsen ”spänna ut”, ”sträcka ut” eller ”sprida ut”. Förutom att stå ensamt i betydelsen spänna ut eller sträcka ut kopplas verbet ibland ihop med något tunt, som en duk eller gardin.

Det förekommer sex gånger att himlen sträcks eller spänns ut. Så tex i Jes 42:5:¹²

כֹּה-אָמַר הָאֱלֹהִים יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם רָקַע הָאָרֶץ וַיַּצְאֶצְאֶיהָ נָתַן וְנִשְׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לְהִלָּכִים בָּהּ:

⁷ T.ex. 1 Mos 15:5.

⁸ T.ex. 5 Mos 4:17.

⁹ T.ex. 5 Mos 4:17.

¹⁰ T.ex. 1 Kung 8:30.

¹¹ 1 Mos 1:14–15, 17, 20.

¹² Övriga fem tillfällen är dessa:

כֹּה-אָמַר יְהוָה גֹּאֲלֶךָ וַיֵּצֵאךָ מִבְּטֶן אֲנָכִי יְהוָה עָשָׂה כָּל נֹטָה שָׁמַיִם לְבָדִי רָקַע הָאָרֶץ

Så säger Herren, din befriare, han som formade dig i moderlivet: Jag är Herren, som har skapat allt. Jag ensam spände upp himlen, jag bredde ut jorden utan hjälp (Jes 44:24).

וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֲשֵׂה נֹטָה שָׁמַיִם וַיִּסַּד אֶרֶץ

Varför glömmar du Herren, din skapare, han som har spänt upp himlen och lagt jordens grund? (Jes 51:13).

נֹטָה שָׁמַיִם לְבָדִי וַדּוֹרָךְ עַל-בְּמִתִּי יָם:

Han som ensam har spänt upp himlen och går fram över havets vågor (egen översättning) (Job 9:8).

עָשָׂה אֶרֶץ כְּכֹחוֹ מָכִין תִּבְלָה בְּחִכְמָתוֹ וּבְתִבְבוּנָתוֹ נֹטָה שָׁמַיִם:

Han har gjort världen med sin kraft, grundat jorden med sin visdom och med sin klokhet spänt upp himlen (Jer 10:12).

נִאֲמַר-יְהוָה נֹטָה שָׁמַיִם וַיִּסַּד אֶרֶץ וַיֵּצֵר רוּחַ-אֲדָמָה בְּקִרְבּוֹ

Så talar Herren, han som har spänt ut himlen och lagt jordens grund, han som har skapat livsanden i människan (Sak 12:1).

Så säger Gud, Herren, han som har skapat himlen och spänt upp den, brett ut jorden med allt vad den alstrar, han som gett liv åt människorna där, livsande åt dem som vandrar på jorden:

Notera att här förekommer även roten רָקַע i Qal med betydelsen ”brett ut jorden”. Expansion är i fokus och materialet är inte metall.

I två andra exempel jämförs utsträckandet av himlen med att spänna ut ett tält respektive gardin eller duk:

הַיֵּשֶׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וַיִּשְׁבֶּיהָ כַּחֲגִבִּים הַנוֹטָה כְּדֹלֶן שָׁמַיִם וַיִּמְתְּחֶם כְּאַהֶל לַשָּׁכֶת:

Han tronar ovan jordens rund, de som bor på den är som myror. Han breder ut himlen som en duk, spänner upp den som ett tält att bo i (Jes 40:22).

עֲטֶה־אֹר כְּשֶׁלֶמָה נוֹטָה שָׁמַיִם כִּירִיעָה:

Du sveper dig i ljus som i en mantel. Himlen har du spänt ut som en gardin/förhänge (Ps 104:2).

Även bilden av att rullas ihop som en bokrulle förekommer:

וַנִּמְקֹךְ כָּל־צִבְאָה שָׁמַיִם וְנִגְלוּ כִסְפֵּי הַשָּׁמַיִם וְכָל־צִבְאָם יִבֹּל כִּנְבֹּל עָלָה מִגֶּפֶן וּכְנִבְלַת מִתְאֲנָה:

Himlens stjärnor skall falna, himlen rullas ihop som en bokrulle, alla dess stjärnor vissnar och faller som vissna löv från vinrankan, som skrupna fikon från trädet (Jes 34:4).

I dessa exempel associeras således till tunna, mjuka och lättböjliga material, inte till något hårt, statiskt eller metalliskt.

En himmel av metall nämns dock två gånger i ett specifikt sammanhang. Bägge gångerna sker det i uttryck som inkluderar marken samtidigt. I 3 Mos 26:19 ska himlen bli som järn och marken som koppar medan i 5 Mos 28:23 ska marken bli som järn och himlen som koppar.

וְהָיוּ שָׁמַיִךְ אֲשֶׁר עַל־רִאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בְּרֹזָל:

Himlen över ditt huvud skall bli koppar och marken under dig järn.

וְנִתְּתִי אֶת־שָׁמַיְכֶם כְּבָרָזָל וְאֶת־אֲרָצְכֶם כְּנְחֹשֶׁת:

Jag skall låta er himmel bli som järn och marken under er som koppar,

Man bör notera att i bägge fallen ska himlen bli metallisk som följd av förbundsbrott. Detta är alltså en av förbannelserna som drabbar förbundsfolket om de ihärdigt vänder Gud ryggen, det är inte ett normalt tillstånd. Skulle man hävda att Pentateukens författare verkligen trodde att himlen blev metall vid sådana tillfällen är man samtidigt tvungen att hävda att de trodde att även marken förvandlades till metall. Detta innebär i så fall att man kan fastställa att de inte trodde att himlen i sitt vanliga tillstånd var gjord av metall, varken koppar eller järn. Annars skulle det inte innebära någon förbannelse att den blev metall. Men givetvis är detta ett

bildligt uttryck. Författaren trodde nog inte att marken blev varken koppar eller järn, lika lite som himlen.

Således kan jag på basis av den analys jag gjort dra slutsatsen att *rāqîa'* uttrycker en utsträckning. Någonting har expanderats, brets ut och gjorts tunt. *Rāqîa'* ska inte förknippas med något robust och tjockt. Man kan utgående från *rāqîa'* inte säga någonting om materialet. Men på basis av min analys av vad GT som helhet beskriver och speciellt 3 Mos 26:19 och 5 Mos 28:23 har jag kunnat utesluta tanken på att GT:s författare menar att fästet var gjort av metalliskt material. Stöd har noterats för uppfattningen att fästet uppfattades som något tunt och böjligt, som en duk.

Med bakgrund av vad jag anført ovan finner jag att den engelska översättningen *expanse*¹³ är mycket bra. På svenska låter inte måhända utsträckning lika bra, men det fångar vad *rāqîa'* uttrycker. Den översättningen sätter fokus på att något sträckts ut och är tunt, inte på materialet. Jag kommer att använda den översättningen i fortsättningen av det här arbetet liksom uttrycket ”himlens utsträckthet” som översättning för *בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם*.

2.2.3 Har fästet fönster?

Har fästet fönster genom vilka regnet strömmar ner eller varifrån kommer regnet enligt GT:s författare? I forskningen har jag noterat olika åsikter. Många forskare menar att regn som kommer via fönster i fästet är den uppfattning man finner i GT, medan andra forskare hävdar att GT:s författare uttrycker medvetenhet om att regn kommer från moln. Jag har inte i litteraturen funnit någon heltäckande översikt av vilken uppfattning GT ger uttryck för.¹⁴ Därför har jag kartlagt alla relevanta ställen i GT jag funnit om ämnet och jag redovisar resultatet i det här kapitlet.

Jag försöker först besvara frågan huruvida GT ger uttryck för att regn kommer från moln. Därefter tar jag mig an frågan huruvida GT ger uttryck för uppfattningen att himlen har konkreta öppningar som kan stängas och öppnas.

Min granskning av huruvida GT:s författare visar medvetenhet om att regn kommer från moln gav ett tydligt resultat. Jag noterar 15 tillfällen i åtta olika böcker som uttrycker att författarna visste att regn kommer från moln.¹⁵ Av dessa kan följande tre fungera som exempel:

¹³ Används t.ex. av NIV.

¹⁴ Jag är medveten om att GT inte uttrycker någonting, utan att det är dess författare som uttrycker det ena eller det andra. Jag väljer ändå ibland att skriva ”GT ger uttryck för” och liknande för att få en smidigare text.

¹⁵ Utöver de tre exempel jag presenterar i texten redovisar jag nedan övriga 12 tillfällen:

שָׂאֵלוּ מִיְהוָה מִטֶּר בְּעֵת מִלְקוּשׁ יְהוָה עָשָׂה חֲזִיזִים וּמִטְר־זָשָׁם יָתֵן לָהֶם לֵאמֹר עֹשֶׁב בְּשָׂדֶה:

Be Herren om regn vid tiden för vårregnet. Det är Herren som skapar molnen, han ger er strömmande regn, han ger gröda på marken åt alla (Sak 10:1).

רוח צפון תחולל גשם ופגים וזעזעים לשון סתר:

Nordanvind för med sig regn och vredgad uppsyn förstuckna ord (Ords 25:23).

ואשיתהו בָּתָּהּ לֹא יִזְמַר וְלֹא יַעֲזֹר וְעֵלָה שָׁמַיִר וְשִׁית וְעַל הָעֵבִים אֲצִנָּה מִהַמָּטִיר עָלָיו מָטָר:

Jag skall låta den förfalla: där skall inte beskäras, inte hackas, tistel och törne skall ta överhand. Och molnen skall jag förbjuda att fälla sitt regn över den (Jes 5:6).

וַיְהִי בַשְּׁבַעִית וַיֹּאמֶר הַגֶּזֶב קִטְגָה כִּכְפ־אִישׁ עֲלָה מֵיָם וַיֹּאמֶר עֲלָה אֶמֶר אֶל־אַחֲזָב אֶסֶר וְרֹד וְלֹא יַעֲצֹרְכָה הַגֶּשֶׁם: וַיְהִי עַד־כָּה וְעַד־כָּה וְהַשְּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶשֶׁם גָּדוֹל וַיִּרְקַב אַחֲזָב וַיִּלְךְ יִזְרְעֵאלָה:

Den sjunde gången sade han: ”Jag ser ett moln, inte större än en hand, stiga upp ur havet.” Elia sade till honom: ”Gå och säg till Achav att han spänner för och åker ner innan regnet

בְּאוֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ חַיִּים וְרִצּוֹנוֹ כָּעֵב מֶלֶךְשׁ:

När kungens uppsyn är ljus betyder det liv, hans välvilja är som ett moln med vårregn (Ps 77:18).

אִם־יִמְלֵאוּ הָעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ יִרְיוּ וְאִם־יִפּוֹל עֵץ בְּדָרוֹם וְאִם בְּצָפוֹן מִקוֹם שִׁיפּוֹל הָעֵץ שָׁם יִהְיֶה:

När molnen är fyllda tömmer de regnet på jorden, och ett träd som faller, mot norr eller söder, ligger på den plats där det föll (Pred 11:3).

עַד אֲשֶׁר לֹא־תִחַשֵּׁף הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הָעָבִים אֶתֶר הַגֶּשֶׁם:

Då solen och ljuset slocknar och månen och stjärnorna, då regnet följs av nya moln (Pred 12:2).

וַיִּשֶׁת חֹשֶׁף סְבִיבֹתָיו סִכּוֹת חֲשֵׁר־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים:

Han dolde sig i mörkrets tält, i molnens fuktiga massor (2 Sam 22:12).

צָר־רַמִּים בְּעָבָיו וְלֹא־נִבְקַע עֵנָן מִתְחַמֵּם:

Han knyter in vattnet i molnen utan att skyarna (עֵנָן betyder moln) rämnar av tyngden (Job 26:8).

אֲשֶׁר־יִזְלוּ שְׁחָקִים יִרְצְפוּ עָלָיו אֲדָם רָב:

De strömmar ur skyarna (שְׁחָקִים avser alltid moln) och faller på människor överallt (Job 36:28).

מִי־יִסְפֹּר שְׁחָקִים בְּחִכָּמָה וְנִבְלִי שָׁמַיִם מִי יִשְׁכִּיב:

Vem håller i sin vishet räkning på molnen, vem tömmer ut himlens läglar (Job 38:37).

יִשֶׁת חֹשֶׁף סְבִיבֹתָיו סִכּוֹת חֲשֵׁר־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים:

Han dolde sig inne i mörkrets tält, i molnens fuktiga massor (Ps 18:12).

יִרְמוּ מַיִם עֲבוֹת קוֹל נִתְּנוּ שְׁחָקִים אֶרֶץ־חֲצָצִיד וְתִהְלֹכוּ:

Från skyarna (עֲבוֹת betyder moln) strömmade vatten, åskmolnen mullrade och dina pilar flög (Ps 77:18).

הַמְכֹּסֶה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמְכִּין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חֲצִיר:

Han som täcker himlen med moln, som skänker regn åt jorden och låter gräset gro på bergen (Ps 147:8).

בְּאַמְצוֹ שְׁחָקִים מִמַּעַל בְּעֻזּוֹ עֵינֹת תְּהוֹם:

När han fyllde molnen däruppe med kraft och lät djupets källor bryta fram (Ords 8:28).

hindrar honom.” Under tiden hade himlen täckts av mörka moln, det blåste upp och ett skyfall bröt ut. Då steg Achav upp i vagnen och for i väg mot Jisreel (1 Kung 18:44–45).

Även om GT således uttrycker uppfattningen att regn kommer från moln utesluter detta inte att GT samtidigt ger uttryck för att fästet hade konkreta öppningar. Därför har jag granskat alla tillfällen i GT som kan anses stöda tanken på öppningar i fästet. Jag benämner i fortsättningen de tänkta öppningarna ”fönster”.

Begreppet himmelens fönster används sex gånger i tre olika sammanhang: två gånger i samband med regn, tre gånger i samband med välsignelser och en gång i samband med domar.

För regn används det endast i ett unikt sammanhang. Det är när syndaflodens regn startade och avstannade, aldrig annars.

בְּשָׁנָה שִׁש־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַי־יָנֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַשְּׁבַע־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיָנֹת תְּהוֹם רַבָּה וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ:

Det är då Noa var sexhundra år, på sjuttonde dagen i andra månaden, bröt alla det stora djupets källor fram, himlens fönster öppnades (1 Mos 7:11).

וַיִּסְכְּרוּ מַעְיָנֹת תְּהוֹם וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם וַיִּכָּלָא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמַיִם:

Djupets källor och himlens fönster stängdes och regnet från himlen upphörde (Gen 8:2).

Här anser jag det är uppenbart att författaren inte vill upplysa om att ”nu börjar det regna”. Syndaflodsregnet var inget vanligt regn. Jag anser författaren vill säga att vattnet började vräka ner. Det är en naturlig slutsats om man tar i beaktande att GT:s författare visste varifrån det vanliga regnet kom kombinerat med det faktum att det är endast i detta unika sammanhang som uttrycket himlens fönster används i samband med regn.

Det finns dock fyra andra tillfällen då fönster i fästet nämns. Det sker tre gånger i samband med välsignelser och en gång i samband med domar. Jag presenterar nedan alla fyra tillfällen, varefter jag diskuterar dem kort och drar min slutsats.

וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שְׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כֹּה אָמַר יְהוָה כַּעַתָּה מִקְהָר סֵאֶה־סֵּלֶת בְּשָׂקִל וְסֵאֶתִים שְׁעָרִים בְּשָׂקִל בְּשַׁעַר שְׁמֶרֶן: וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר־לְמִלְחָה נִשְׁעָן עַל־יָדָיו אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אַרְבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הִיֵּהָה הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנֵּה רֹאֵה בְּעֵינַיָּךְ וּמִשָּׁם לֹא תֵאָכֵל:

Elisha sade: ”Lyssna till Herrens ord. Så säger Herren: I morgon skall man vid stadsporten i Samaria få ett mått siktat mjöl eller två mått korn för en sikel.” Då sade kungens adjutant: ”Om så Herren gjorde fönster på himlen skulle detta inte kunna hända!” — ”Du skall få se det med egna ögon”, sade Elisha, ”men du kommer aldrig att äta av det mjölet” (2 Kung 7:1–2).

הֵבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשָׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וַיְהִי טָרֶף בְּבֵיתִי וּבְחֻגֹנֵי נָא בְּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱמֹלֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת־אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקֹתִי לָכֶם בְּרֶכֶה עַד־בְּלִי־יָדִי:

Kom med hela tiondet till förrådshuset, så att det finns mat i mitt hus. Sätt mig på ett sådant prov, säger Herren Sebaot, då kommer jag att öppna himlens fönster och låta ymnig välsignelse strömma ner över er (Mal 3:10).

וַיֵּצֵא שְׁחָקִים מִמַּעַל וַדְּלִתִּי שָׁמַיִם פָּתַח: וַיִּמְטֹר עֲלֵיהֶם מִן הַלֵּאָל וַיְדַגְּ-שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ:

Han gav sin befallning åt molnen därovan och öppnade himlens dörrar, han lät manna regna över dem, säd från himlen gav han dem (Ps 78:23).

וְהָיָה הַיָּס מְקוֹל הַפֶּחַל יִפֹּל אֶל־הַפֶּחַח וְהָעוֹלָה מִתּוֹךְ הַפֶּחַח יִלְכַּד בַּפֶּחַח כִּי־אֲרָבוֹת מִמְרוֹם נִפְתָּחוּ וַיִּרְעָשׂוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ:

Det skall ske att den som flyr undan förskräckelsens rop störtar i fallgropen, och den som kommer upp ur fallgropen fångas i snaran. Ty fönstren i höjden är öppna och jordens grundvalar skakar (Jes 24:18, SFB).

Visar dessa exempel att man tänkte sig konkreta öppningar i fästet genom vilka säd, välsignelse, manna eller domar föll ner? Jag har svårt att anse en sådan slutsats naturlig. Jag menar det är uppenbart att författarna här använder bildliga uttryck. Att så verkligen är fallet blir tydligt om man närmare granskar det första exemplet från 2 Kung 7:1–2. Kungens adjutant säger: ”Om så Herren gjorde fönster på himlen skulle detta inte kunna hända!” Alltså var tanken att Gud skulle ”göra” fönster på himlen så omöjlig och otänkbar att den bilden brukas för att illustrera något som adjutanten ansåg vara fullkomligt uteslutet att kunde ske. Detta visar att den allmänna uppfattningen var att konkreta öppningar i fästet var något otänkbart.

Ibland sägs dock att himlen stängs till. Det kunde tolkas som ett stöd för tanken på öppningar i fästet som konkret kan stängas.

I 5 Mos 11:17 berättar Mose vad som händer om folket avfaller och tjänar andra gudar:

וְחָרָה אֶפְרַיִם בְּכֶם וְעָצָר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהִיאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְאֲבֹדְתֶם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן לָכֶם:

Då vredgas Herren på er och stänger till himlen, så att inget regn faller och marken inte ger någon gröda, och då utplånas ni snart från det rika land som Herren vill ge er.

På detta syftar, högst troligt, Salomo i sitt invigningstal för templet i 1 Kung 8:35–36:¹⁶

בְּהִעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר כִּי יִחַטְּאוּ־לְךָ וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת־שִׁמְךָ וּמִחַטָּאתָם יִשׁוּבוּ כִּי תַעֲנֶם: וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לַחַטָּאת עֲבֹדֶיךָ וְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם אֶת־הַכֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יִלְכוּ־בָהּ וְנִתְּנָה מָטָר עַל־אֲרָצְךָ אֲשֶׁר־נִתְּנָה לְעַמֶּךָ לְנִחְלָה:

Om himlen är stängd och inget regn faller, därför att de har syndat mot dig, men de sedan ber, vända mot denna plats, och prisar ditt namn och omvänder sig från sin synd när du tuktar dem, lyssna då i himlen och förlåt din tjänare och ditt folk Israel deras synd. Lär dem den rätta

¹⁶ Samma händelse skildras i 2 Krön 6:26ff och 2 Krön 7:13ff.

vägen som de skall vandra, och låt regnet falla över ditt land, som du har gett ditt folk som egendom.

Den rot som används för att stänga till, עָצַר, är dock inte den som används i samband med att dörrar, fönster eller byggnader fysiskt stängs till. Då används istället סָגַר som t.ex. i 3 Mos 14:38:¹⁷

וַיֵּצֵא הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת וְהִסְגִּיר אֶת־הַבַּיִת שְׁבַעֵת יָמִים:

Skall han gå ut ur huset, stanna vid dörren och stänga huset för sju dagar.

עָצַר används i betydelsen hålla tillbaka, avhålla, hindra. T.ex. i samband med att hindra någon att få barn, som i 1 Mos 20:18 när HERREN hade ”stängt till” moderlivet i betydelsen göra ofruktsam.¹⁸ עָצַר används aldrig för att fysiskt stänga till någonting.

Min slutsats är att folkets olydnad kan leda till att himlen inte ger sitt regn. Den görs därmed ofruktsam, den ”stängs till”. Lösningen är att människan vänder om så att regn på nytt börjar falla. Inga fönster stängs, inga fönster öppnas.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att min granskning av GT resulterade i 15 exempel på att författarna förstod att regn kommer från moln. Jag fann ett exempel på hur otänkbar tanken på konkreta fönster i fästet var då just den bilden används för att uttrycka det otänkbara, något som inte kan ske. Uttrycket ”himmelens fönster” fungerar som ett sätt att uttrycka att välsignelser, straffdomar eller regn i överflöd skulle välla ner över jorden. Tolkningen att himmelens fönster uttrycker ymnighet fungerar bra för varje tillfälle i GT.

Jag kan på basis av min analys förkasta tanken att GT ger uttryck för en världsbild som inbegriper föreställningen om ett fäste som hade fysiska öppningar varigenom regn eller annat strömmade ner. Jag kan samtidigt bekräfta att GT ger uttryck för en medvetenhet om att regn kommer från moln.

2.2.4 Fästets skapelse i Enuma Elish

I Enuma Elish finns intressanta paralleller till den andra dagens händelser i skapelseberättelsen. Det gemensamma finns dock inte i början av eposet, utan på tavla IV och V, alltså i andra halvan av Enuma Elish. Det är först här man finner en första skapelsehandling som kan jämföras med skapelseberättelsen. Det är som avslutning av dramatiken i samband med Marduks strid mot Tiamat ett ”fäste” tillverkas i Enuma Elish.

¹⁷ 3 Mos 13:11; Rut 1:13; 1 Sam 23:8; Neh 6:10; 7:3; 13:19; Job 5:16; Jes 22:22; Hes 39:11; 46:12; Hos 2:6; Mal 1:10.

¹⁸ כִּי־עָצַר עָצַר וְהָיָה בְּעֵד כָּל־רָחֵם לְבַיִת אֲבִימֶלֶךְ עַל־דֹּבֵר שָׁרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם:

Herren hade nämligen gjort alla kvinnor i Avimeleks hus ofruktsamma för Saras, Abrahams hustrus, skull.

Jag redovisar det mest relevanta i tavla IV sammanvävt med mina reflektioner. Sist noterar jag vad som förenar och vad som skiljer texterna åt.

Tavlan inleds med att Marduk får tecknen på sin konungavärdighet. ”Vi ger dig konungadöme över det hela och allt”. Marduk ger prov på sin makt och besvärjelsekraft genom att befalla en stjärnbild¹⁹ att förintas. ”Han talar igen och den skapades på nytt”. När gudarna såg denna demonstration ger de honom sin hyllning och utropar ”Marduk är nu konung” och han ges oövervinnerliga vapen med hälsningen: ”Gå – hugg av Tiamats liv!”

Sedan beskrivs hur ”Gudarna hans fäder, bestämde Herrens²⁰ öden”. De lät honom ta ”framgångens och maktens väg”. Alltså var det ännu i detta skede andra gudar som bestämde Marduks öden.

Efter detta beskrivs hur Marduk utrustas med sina mäktiga vapen: bågen, pilen, klubban, ljungelden, nätet samt de olika vindarna. Han sänder ut de sju vindar han skapat²¹ för att röra upp Tiamats inre som var saltvattnet. Sedan ”lyfte han floden, sitt stora vapen. Han steg upp i vagnen, den fruktansvärda, oövervinnerliga Stormen.” Marduk går till angrepp. Om än hans rustning beskrivs skräckinjagande blir han förvirrad när han närmar sig Tiamat.

”Herren närmade sig, han såg Tiamats inre.

Han sökte få reda på Qingus, hennes makes, plan.

När han såg förvirrades hans tankar.

Hans vilja var splittrad, hans handlingar var förödda”

Men Marduk utmanar inte desto mindre Tiamat på envig, vilket leder till att hon blir som besatt och utstöter höga skrik. Marduk använder sina vapen bl.a. sitt nät och den onda vinden som han använder för att hon inte ska kunna stänga sitt gap varefter de vredgade vindarna fyller hennes inre. Därefter skjuter han iväg pilen som splittrar hennes mage, han hugger upp hennes inre och sliter sönder hjärtat.

I och med detta är Tiamat besegrad och nu splittrar han hennes trupp som skingras och tas till fånga. Demonhorden sätter han näsrep på och binder deras armar. Qingu binder han och räknar bland deras fångar. Han tar ifrån honom ödestavlan – ”som inte var hans”, ”förseglar den med ett sigill och håller den mot sitt bröst.”

Då, som det sista som tavla IV beskriver vänder han åter mot Tiamat.

”Han vände åter till Tiamat, som han hade besegrat.

Herren trampade ner Tiamats nedre delar.

Med sin skoningslösa klubba krossade han hennes skalle.

¹⁹ Heidel (1951, 7) översätter ”garment”; Speiser (1992, 66) översätter ”images”.

²⁰ Marduks.

²¹ Speiser (1992, 66) översätter ”brought forth”.

Han högg genom hennes blodådror

och lät Nordanvinden bära blodet som goda tidender.”²²

”Hans fäder såg – de gladde sig och jublade.

Skänker och gåvor bringade de honom.

Herren lugnade sig: han undersökte hennes lik.

Han delade den monstruösa formen och skapade visa ting.

Han splittrade henne i två, som en fisk för torkning.

Hälften av henne satte han upp som ett täckelse för himlen.

Han spände upp huden²³ och satte dit väktare

och sade åt dem att inte släppa ut hennes vatten.”

Hur gör Marduk när han splittrar Tiamat som en fisk för torkning? Det kommer senare fram att Tiamat ligger med ansiktet uppåt, i egenskap av jorden.²⁴ Andra halvan skulle då bli hennes baksida. Är det den som blir himmel? Det kan det inte heller vara eftersom zenit senare placeras vid hennes mage.²⁵ Kanske är det en möjlighet att Tiamats klyvs, halvorna läggs bredvid varandra medan hennes hud spänns upp som ett täckelse? Den vanliga uppfattningen är dock att Tiamat delas på mitten och att den ena halvan spänns upp som en kupol över den andra.²⁶

Efter detta avslutas tavlan med att Marduk går igenom himlen och gör en avbild av Apsu, Nudimmuds²⁷ boning, som blir den stora helgedomen, Esharra.

Därefter kommer tavla fem där Marduk ordnar eller skapar himlakropparna, vilket jag presenterar i kapitel 2.3.3. Efter den sekvensen kommer ett intressant avsnitt med avseende på regnets ursprung:

”När han hade bestämt dagarna...

Och satt ut gränser för dag och natt

Spott från Tiamat...

Marduk skapade...

²² Notera att uttrycket ”lät Nordanvinden bära blodet som goda tidender” är en återklang från tidigare i tavla IV då gudarna utsett Marduk till konung, gett honom oövervinnerliga vapen och sagt: ”Gå – hugg av Tiamats liv! Låt vinden bära hennes blod som goda tidender”.

²³ Wikander (2005, 92) påpekar att ordet även kan läsas som ett ord som betyder rigel eller något liknande.

²⁴ Tavla V, raderna 53–57.

²⁵ Tavla V, rad 11.

²⁶ Gunkel 1997, 128.

²⁷ Annat namn på guden Ea.

Han band ihop det till moln och lät dem flöda av vatten.

Att resa upp vindar, att låta regnet falla,

Att låta imman ryka och samla upp hennes spott”.²⁸

Här formar Marduk moln och fyller dem med vatten. Han reser upp vindar, som för med sig regn eller kyla. Om jag tolkar det rätt är råmaterialet för molnen Tiamats spott.

Den andra dagen i skapelseberättelsen innehåller ingen kamp eller några mytologiska element i samband med att fästet skapas. Man kan även notera att det egentligen är i detta sammanhang, då fästet bildas, tēhôm borde nämnas om man tänker sig ett lån från Enuma Elish. Men tēhôm lyser med sin frånvaro den andra dagen.

Om förståelsen att man spände upp Tiamats hud som fäste är korrekt förs tankarna till något tunt, vilket i så fall är intressant i komparativt hänseende. Den normala uppfattningen är dock att Tiamats kropp delas i två halvor, och den ena halvan utgör jorden medan den andra halvan utgör fästet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det även i Enuma Elish spänns ett ”fäste” upp. I Enuma Elish utgörs fästet av en del av Tiamats kropp. Skillnaden är genomgripande p.g.a. det mytologiska som genomsyrar beskrivningen i Enuma Elish. Där utgör sekvensen en integrerad del av kaoskampens slutskede. Intressant är att det även i Enuma Elish uttrycks klart varifrån regnet kommer, nämligen från moln. I Enuma Elish genomsyrar dock det mytologiska även den här sekvensen eftersom molnen görs av Tiamats spott.

Efter den nyss återgivna sekvensen med moln och regn, fortsätter texten med att beskriva hur Marduk bereder jorden:

”Han lade ned hennes²⁹ huvud och satte ett berg över det.

Han öppnade vattendrag, en flod fick strömma.

Från hennes ögon öppnade han Eufrat och Tigris.

Han stängde hennes näsborrar...

Från hennes juver satte han upp höga berg.

Han borrade källor för att föra bort vattnet.

Han drog tillbaka hennes svans och band den som det Stora Bandet.

... Apsu nedanför hans fötter

... Hennes skrev höll himlen på plats.

Hälften av henne satte han som täckelse, jorden gjorde han fast.

²⁸ Tavla V, raderna 45–51.

²⁹ Tiamats.

... Han lät oceaner flöda inom henne.³⁰

Detta är anknutet till fästets skapelse såtillvida att materialet är detsamma, Tiamats slaktade kropp. En motsvarighet till denna beskrivning anses av en del forskare återfinnas den första delen av dag tre i skapelseberättelsen.³¹ Sekvensen lyder så här i min översättning:

Och Gud sa: ”Samlens, vattnen under himmelen till en plats. Bli synlig fast mark.” Ja, så blev det.

Och Gud kallade den fasta marken jord och samlingen av vatten kallade han hav.

Och Gud såg: Det var gott!³²

Sedan övergår skapelseberättelsen till att beskriva skapelsen av alla växter, vilket inte berörs i Enuma Elish.

Det enda som sker i skapelseberättelsen är således att hav och land åtskiljs så att fast mark blir synlig. Hur detta går till beskrivs inte. Inte heller beskrivs hur floder, berg och källor skapas. Jag anser det ovan presenterade vara något som skiljer berättelserna åt, inte förenar. Gud gör ingenting av vad Marduk gör. Men jag noterar denna händelse eftersom Heidel och Speiser, till skillnad från mig, här ser ett gemensamt drag.³³

³⁰ Tavla V, raderna 53–63.

³¹ Heidel 1951, 129; Speiser 1964, 10.

³² 1 Mos 1:9–10.

³³ Heidel 1951, 129; Speiser 1964, 10.